

Studiul unor resturi animaliere provenite din situl cucutenian - faza B - de la Mihoveni

Sergiu Haimovici

I

Așezarea de la Mihoveni se găsește situată lângă satul cu același nume, situl fiind aproape de drumul județean ce pleacă din municipiul Suceava și merge către nord vest. Geografic zona aparține Podișului Sucevei, făcând parte din porțiunea nord estică a subunității sale, cunoscută cu numele de Podișul Fălticeni. Altitudinea medie este spre 400m, peisajul fiind astăzi cu totul descoperit (culturi agricole și pajiști secundare), existând însă spre nord vest doar o mică porțiune de teren împădurită, alcătuită din specii foioase, în cadrul cărora domină gorunul (*Quercus petraea*). Pedologic, găsim actualmente, ca majoritar, solul cenușiu de pădure, dar cu pătrunderi de sol brun de pădure, deci soluri - zise pentru aceste zonă dezgolită - subfosile.

II

Materialul faunistic ne-a fost pus la dispoziție, spre studiu, de către arheologul V.P. Batariuc, căruia îi mulțumim. El este în cantitate destul de mică, de doar 158 de resturi determinate, aparținând toate grupării mamiferelor; la un număr de șapte fragmente nu s-a putut stabili exact specia, ele provenind însă tot de la aceeași grupare de animale.

Studii arheozoologice relativ numeroase, aparținând de cultura Cucuteni, au fost făcute de autorul acestor rânduri, dar ele s-au executat pe material provenit, cu precădere, din situri situate în zone de relief de mai mică altitudine, mai ales din așa numita Câmpie din nordul Moldovei. Mihoveni este, deocamdată, singura așezare din Podișul Sucevei care ne-a furnizat resturi osoase. Într-o notă anterioară, noi am studiat un material faunistic destul de redus provenit din respectivul sit, oprindu-ne mai cu seamă la expunerea caracteristicilor, figurinelor zoomorfe ce au fost găsite în acesta. În cel avut acum în vedere, vom pune în evidență particularitățile faunei descoperite în două complexe aparținând fazei B a culturii și anume locuința 8 și groapa 5. Materialul a fost studiat separat pe cele două complexe, în tabelul 1 și 2 fiind dată repartiția pe componente osoase și pe specii a acestuia. Ulterior a fost sumat, făcându-se măsurători pe acele resturi la care acest lucru a fost cu putință (tabelul 3 cu măsurători) și s-a calculat frecvența speciilor (tabelul 4).

III

După cum se constată din tabelele 1 și 2 repartitia pe piese osoase și pe specii nu apare cu deosebiri mari în cele două complexe. Numeric, întâlnim egalitate între speciile găsite în fiecare dintre ele, dar sunt într-o măsură, oarecum, diferite. Resturile din groapă reprezintă doar 1/2 în raport de cele din locuință și de aceea fragmentele osoase apar la ea, evident, în cantitate mai mică, însă pe componente osoase, nu întotdeauna, mai puține. Acest fapt se datorează unui complex de factori printre care suma resturilor unei specii reprezintă doar unul dintre ele. Ceea ce arată însă clar repartitia lor, este faptul că suntem, la ambele complexe, în fața unui material menajer. Considerând acest fapt, se pune problema, care nu a primit până acum un răspuns satisfăcător, de ce există într-o locuință atâtea resturi osoase (mai multe chiar decât într-o groapă menajeră), care desigur stingheresc activitatea umană în mod direct - a nu se uita că acestea au forme foarte diferite, uneori cu margini ascuțite - dar și indirect, prin mirosul pestilențial pe care-l răspândesc substanțele organice în descompunere. Oare locuința respectivă nu a fost dezafectată, încât arheologul se găsește în fața tot a unui complex cu resturi menajere, oarecum deci, tot o groapă și nu o locuință funcțională?

Speciile existente se împart, în ambele complexe, în două grupări mari, pe de o parte cele tipic domestice cu taurinele, porcinele și ovicaprinele (ar fi, în principiu, atât ovinele cât și caprinele) la care se adaugă și câinele, poate fără importanță economică directă, și pe de altă parte cele sălbatice unde intră, de obicei, patru artiodactile, oarecum comune ca animale de vânat: mistrețul, cerbul, căpriorul și bourul la care se adaugă altele, ce apar întâmplător, dar care au uneori importanță de prim ordin în caracterizarea environmentului, cum este în cazul nostru, castorul. Între cele două grupări, bine delimitate între ele (nu din punct de vedere sistematic ci economico-social) se găsește însă în neoeneolitic, calul, care este posibil ca, în epoca aramei, poate doar spre sfârșitul ei, să devină de acum domestic, fiind folosit probabil doar în alimentație, ca de altfel și atunci când era sălbatic.

Considerând frecvențele, în ambele complexe, pe primul loc se găsesc taurinele, care, per total, reprezintă aproape 70% dintre resturile determinate, ele fiind totodată specia cu talia și volumul (greutatea) *per capita* cea mai mare. Această frecvență înaltă se pare că este o caracteristică a culturii Cucuteni. Nu s-au găsit fragmente mai voluminoase de coarne și cranii, nici oase lungi întregi încât este imposibil să stabilim tipologia și talia acestor cornute mari; totuși dintre cele patru resturi mici de coarne, trei arată aproape sigur prezența unor indivizi cu coarne puternice, al patrulea aparținând unui exemplar tânăr. Puținele măsurători ce s-au putut executa pun în evidență taurine cu indivizi de talie relativ mare dar și cu dimorfism sexual pronunțat, femelele fiind mai mici și mai gracile decât masculii și eventual castrați. Cu privire la vârsta de sacrificare, putem stabili existența a doi tineri, a unui individ adult și a altora șapte maturi mergând de la

vârsta de 2,5 până la 8-10 ani, așadar chiar animale aproape bătrâne.

Celelalte animale domestice, porcinele și ovicaprinele, se găsesc, ca frecvență mult în urma taurinelor având împreună doar aproape 13% din total mamifere; porcinele sunt, individual, mai voluminoase decât ovicaprinele și au, deci, per total, o greutate mai mare decât acestea, deși sunt mai puține numeric.

Porcinele au resturi foarte fragmentare încât posibilitatea de a fi măsurate este foarte joasă; ele apar de talie destul de mică, ca de altfel așa cum se cunoaște pentru eneolitic. Un individ este încă tânăr și alți doi de acum adulți; unul are însă mai mult de trei ani.

Ovicaprinele au și ele resturi destul de fragmentare; am putut stabili cu precizie existența ovinelor - doi indivizi, dar pentru alte două fragmente apartenența la gen este incertă încât ar putea eventual exista în material și genul *Capra*. Nu am găsit resturi de la tineri, după eroziunea dentară apar doi indivizi maturi, unul de 3-4 ani și unul de 5-6 ani.

Câinele are doar un rest, un metapodal fragmentar aparținând unui individ de talie mică; osul s-a găsit în groapă.

Speciile sălbatice le vom trata în ordinea frecvenței lor.

Cerbul este specia cu cele mai multe fragmente, unele putând fi măsurate. Se constată existența a patru resturi de coarne, trei fiind doar cioplitori nesemnificative și unul reprezentând cornul unui sulitar, deci a unui individ bine tânăr, doborât, reprezentând așadar un trofeu. Are lungimea începând de la rozetă de circa 30 cm, vârful fiind rupt (nu tăiat intenționat); pedicelul este de asemenea lung având 6 cm, de la frontal. Pedicelul prezintă diametrele de 33 și 31 mm, iar circumferința de 103 mm; rozeta are diametrele de 57 și 52 mm iar circumferința de 166 mm; prăjina este subțire prezentând la bază diametrele de 29 și 32 mm, circumferința fiind de 110 mm; aparține de locuință. S-au mai găsit și trei dinți superiori, provenind de la doi indivizi, ambii cam de 5-6 ani, credem masculi, în plină putere.

Celălalt cervideu este reprezentat de către căprior, acesta fiind cu mult mai mic decât cerbul propriu-zis, având deci cam același volum cu o oaie sau o capră. După dinți inferiori distingem doi indivizi, ambii maturi, având cam 3-4 ani.

Mistrețul are doar două resturi, câte unul în fiecare complex. S-a găsit mai întâi o porțiune de craniu neural având zona supraoccipitalului ce ajunge la *foramen magnum*; osul apare tipic pentru mistreț, fiind mare, masiv și situat foarte oblic. Al doilea rest este un fragment din epifiza inferioară a tibiei, secționată sagital.

Bourul are un astragal care a putut fi măsurat, având lungimea maximă de 83mm, încât acesta aparține cu siguranță speciei. Mai există două fragmente osoase, nemăsurabile ce le-am trecut la taurine dar care prin masivitatea lor ar putea aparțin, cu probabilitate, tot bourului.

Castorul este, ca specie, un rozător de talie mare, dar totuși foarte mic în raport cu celelalte sălbăticiuni, încât aproape că nu trebuie luat în seamă, deși și el

este comestibil. Acesta rămâne însă important prin faptul că este un mamifer tipic stenoec, fiind pe de o parte acvatic dar totodată fiindu-i necesar lemnul, mai cu seamă de esență moale, pentru construirea barajelor ce ridică nivelul apei în râuri, dar chiar și în pâraie. El nu este solitar ci trăiește în societăți bine organizate care pot face acest zăgazuri, adevărate lucrări hidrotehnice. Lui îi aparține doar un dinte jugal superior, rupt la nivelul rădăcinii.

Am lăsat la urmă calul, care am văzut că are un statut aparte. Menționăm că el apare curent, în cadrul resturilor faunistice, aparținând siturilor culturii Cucuteni, dar este relativ rar, însă nu excepțional de rar. A fost găsit în cadrul locuinței; este reprezentat printr-un I¹ (incisiv lăturaș), dintele fiind de acum definitiv, dar nu de mult apărut (înlocuindu-l pe unul de lapte), întrucât mișuna abia s-a conturat totalmente; individul ar avea cam 4-5 ani deci cu totul matur. Calul, se știe că este un animal de talie mare, la fel ca taurinele.

IV

După ce am trecut în revistă caracteristicile fiecărei specii în parte, am prezentat unele particularități morfoscopice și biometrice, am văzut repartiția pe complexe cât și frecvența lor (a se consulta și tabelele) ne rămâne să evaluăm importanța socio-economică a acestor specii și grupări, considerând raporturile lor cu omul și satisfacerea nevoilor acestuia.

O necesitate de prim ordin a omului, așa ca și pentru celelalte animale, este aceea de a se nutri. Din acest punct de vedere nutrimentele sunt de două categorii mari: pe de o parte, de natură vegetală pentru care acesta trebuie, mai cu seamă, să cultive plante ce-i oferă hrana și deci de a face agricultură luată în sensul ei cel mai larg, iar pe de altă parte, de natură animală, omul agonisind aceste nutrimente mai ales prin intermediul a două ocupațiuni distincte, creșterea animalelor domestice și vânarea celor sălbatice; raporturile dintre cele două ocupații variază, ponderea fiecăreia din ele fiind legată mai cu seamă de gradul de civilizație. În neo-eneolitic, prima apare întotdeauna, este cea principală, iar vânatoarea scade ca importanță în timp, devenind una secundară, dar nu dispare niciodată cu totul. Din păcate, materialul arheozoologic poate spune doar mai nimic cu privire la caracteristicile agriculturii; indirect însă, prin studiul amănunțit al acestuia, în unele împrejurări, se străvede importanța animalelor domestice, pentru satisfacerea unor necesități a agriculturii. În schimb, în ceea ce privește cele două ocupații sus amintite, cu caracteristicile lor, sunt bine puse în valoare de către materialul arheozoologic.

În ceea ce privește așezarea de la Mihoveni, creșterea animalelor domestice era o ocupație de prim ordin, poate chiar de bază, întrecând astfel creșterea plantelor. O frecvență foarte înaltă o aveau comutele mari, iar dată fiind și talia lor, necesitățile unei părți de hrană a populației umane și anume cea de proteine animale, era satisfăcută mai cu seamă prin sacrificarea acestora. Este foarte posibil ca la aceste necesități să fie adăugat și laptele furnizat de către femele, care pe lângă proteine are și o cantitate destul de mare de grăsime animală. Penuria materialului avut la dispoziție, lipsa unor

resturi semnificative, ne face însă să nu putem stabili exact raportul între sexe la indivizii maturi și să stabilim astfel cota parte adusă de femele prin laptele lor. Ovicaprinele care ar furniza și ele laptele, și porcinele, alături de acestea, prin sacrificare, acopereau împreună o parte destul de mică, dar nu de neglijat, din necesitățile alimentare. Vânătoarea aducea și ea (sălbăticiunile reprezintă 16,81% din resturile osoase avute la dispoziție) o cotă bine circumscrisă de proteine animale, dar evident mult mai mică decât cea procurată prin sacrificarea speciilor domestice.

Este bine să avem în vedere faptul că prin sacrificarea speciilor domestice și prin vânătoarea sălbăticiunilor, în afară de importanța lor de netăgăduit în acoperirea necesităților de hrană a populației umane, cele două grupări mai furnizau pentru scopuri utilitare o serie de produse să le spunem secundare: coarne, piei, oase ca atare, dinți cât și unele formațiuni moi, din păcate putrescibile, ele neputând astfel fi puse în evidență în materialul arheozoologic.

Totodată este necesar să menționăm faptul că, datorită penuriei materialului avut la dispoziție dar nu numai, să nu putem discerne bine măsura în care speciile puse în evidență mai aveau și alte folosințe speciale, pe lângă folosirea lor în alimentație.

V

Am arătat pe parcurs că unele dintre speciile găsite, în cadrul materialului arheozoologic, prin ecologia lor, pot pune în evidență caracteristicile ambientului în cadrul căruia viețuia societatea umană din faza Cucuteni B a acestei binecunoscute culturi. Trebuie menționat că mistrețul și cerbul sunt animale tipice „de pădure”, mai cu seamă de foioase, iar căpriorul și cerbul de margine de pădure cu zone cu subarbor, dar și porțiuni poenite. Având în vedere altitudinea locului, faptul că spre capătul eneoliticului ne mai găsim către sfârșitul marelui optim climateric postglacial (perioada atlantică) cu o climă mai dulce și mai umedă, zona în care se găsea situl era acoperită de mari păduri, chiar nepătrunse, de foioase și anume de cvercinee în care probabil predomina gorunul. Apele aveau un debit mai mare și totodată mai constant, unele pâraie, astăzi cu totul secate, dar și râul Suceava din apropiere erau mai bogate în apă, iar castorul avea posibilitatea de a-și construi zăgazuri pe cursul lor, având la dispoziție și arinșurile de pe malul acestora ce le furniza materia primă necesară. Climatului era mai umed și cu temperaturi având variații mai mici, vânturile mai domolite, datorită pădurilor întinse.

L'étude des restes animaliers provenus du site cucutenien - phase B de Mihoveni (dép. de Suceava) Résumé

On a étudié les restes osseux provenant des mammifères trouvés en deux complexes: le habitation 8 et la fosse 5 (voir les tableaux 1 et 2). On a fait aussi un étude morphoscopique et biometrique (tableau 3) et on a calculé la fréquence des espèces (tableau 4). On discute sur l'économie des habitants du site et sur l'environnement de jadis.

Repartiția pe specii și componente osoase la cele două complexe
Tabelul nr. 1
Complexul Locuinta 8

Nr. crt.	Specia	Coarne	Cranii neural	Cranii facial	Maxilar sup.	Dinci superiori	Maxilar inf.	Dinci inferiori	Vertebre	Coaste	Omoplat	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Metacarp	Coxal	Femur	Tibie	Rotul	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Alte oase tarsiene	Metatars	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Nr. fragmente
1	<i>Bos taurus</i>	2	6			3	7	6	16	3	3		2	2		1	9	2	5			2	1	4	2					76
2	<i>Sus scrofa domesticus</i>		2	1	1					1			1						1											7
3	<i>Ovicaprinae</i>				1		4	1																		1				7
4	<i>Sus scrofa ferus</i>																		1											1
5	<i>Cervus elaphus</i>	3				3		1	2	1	2													2					1	12
6	<i>Capreolus capreolus</i>											1																		1
7	<i>Bos primigenus</i>																					1								1
8	<i>Equus caballus</i>					1																								1
	TOTAL																													106

Tabelul nr. 2
Complexul Groapa 5

Specia	2	1	4	2	Cranii facial	Maxilar sup.	Dinci	Maxilar inf.	Dinci	Vertebre	Coaste	Omplat	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Metacarp	Coxal	Femur	Tibie	Rotul	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Alte oase tarsiene	Metatars	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga II	Nr. fragmente	
1 <i>Bos taurus</i>								2		8	2	3	1	2			1	1	1		1								1			33
2 <i>Sus scrofa domestica</i>												1										1										2
3 <i>Ovicaprinae</i>														1					1	2											4	
4 <i>Canis familiaris</i>																											1				1	
5 <i>Sus scrofa ferus</i>													*																		1	
6 <i>Cervus elaphus</i>	1									2		2	1																		6	
7 <i>Capreolus capreolus</i>								3																				1			4	
8 <i>Castor fiber</i>						1																									1	
TOTAL																																52
TOTAL GENERAL																																158

Tabelul nr. 3
Măsurătorile efectuate (în mm)

	<i>Bos taurus</i>	<i>Ovicaprinae</i>	<i>Sus scrofa domesticus</i>	<i>Cervus elaphus</i>	<i>Capreolus capreolus</i>
MANDIBULA					
Lung.dinci jugali					66
Lung molari		61			39
Lungime M ₃	35; 38	21; 23			16
OMOPLAT					
Lung. cap articula	68	31		63	
Lung.supr..art.	58	26		47	
Lrg.supr.art.	51	21		43	
Lrg.min. g□t	57	19		39	
		o			
HUMERUS					
Lrg.epif.inf	90				29
Lrg.supr.artic	82				26
RADIUS					
Lrg.epif.sup.	98	29	27		
Lrg.supr.art.	84	27			
		o			
COXAL					
Diametru acatbular	80				
FEMUR					
Lrg.cap.art.	48 ;50				
TIBIA					
Lrg.epif.inf	68 ; 71 ; 76	24 ; 25	28		
Lrg.supr.artic	60; 61; 66				
ASTRAGAL					
Lung.max	74				
CALCANEU					
Lung.max	138				
Lrg.max	48				
METACARP					
Lrg.ep if.sup.	71				
METATARS					
Lrg.epif.sup	56; 57				
CENTROTARS					
Lrg.max	58; 59; 63; 69				
FALANGA I					
Lung. max					36
Lrg.epif.sup.					14
Lrg.min.diafiz					6
Indice gracilitate					16,66
FALANGA II					
Lung. max	43				
Lrg.e pif.sup.	30				

Tabelul nr. 4
Frecvența pe specii a resturilor determinate

Specia	Nr. absolut	%
<i>Bos taurus</i>	109	68,98
<i>Sus scrofa domesticus</i>	9	5,70
<i>Ovicaprinae</i>	11	7,02
<i>Canis familiaris</i>	1	0,63
<i>Sus scrofa ferus</i>	2	1,27
<i>Cervus elaphus</i>	18	11,39
<i>Capreolus capreolus</i>	5	3,16
<i>Bos primigenius</i>	1	0,63
<i>Castor fiber</i>	1	0,63
<i>Equus caballus</i>	1	0,63
Total	158	

} 16,81